

*Нашинець-Наумова А. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана з науково-методичної та навчальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питання захисту інформації суб'єктів господарювання; аналізу економічної сфери прикладною системною методологією з використанням комп'ютерних технологій у суб'єктів господарювання; підтвердженню того, що інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання має охоплювати основні аспекти управління цією діяльністю, зокрема стратегічне планування господарської діяльності, її організацію (постачання, виробництво, збут продукції тощо), фінансовий облік та аудит, економічний аналіз і контроль, а також забезпечувати їхній ефективний взаємозв'язок.

Ключові слова: інформаційна безпека, захист інформації суб'єктів господарювання, забезпечення інформаційної безпеки.

Постановка проблеми. В умовах становлення інформаційного суспільства в Україні виникає об'єктивна потреба в науковому осмисленні стратегічних і тактичних завдань подальшого розвитку державного управління, шляхів і засобів комплексного удосконалення всіх основних складових його механізму та механізму правового регулювання. Ці питання набувають ключового значення в процесі економіко-правового розвитку країни, особливо під час формування наукового забезпечення адміністративної та економічної реформ. Останнім часом відбувається відокремлення та фіксування в державному управлінні напрямку (інституції), що визначається як державне управління в галузі суспільних інформаційних відносин в Україні. Тому цілком зрозуміло, що на цьому етапі проблеми науково-теоретичного забезпечення практичного здійснення державної влади в інформаційній сфері, шляхів її подальшого розвитку та правового регулювання є актуальними й важливими [1, с. 74].

Одним із важливих аспектів співвідношення потреб та інтересів суспільства й держави щодо економічної сфери в Україні є створення умов для пошуку взаємодії між державними органами та партнерських відносин із суб'єктами господарювання. Провідне місце серед інших у цих відносинах займає проблематика економіко-правового адміністрування суб'єктів господарювання [2, с. 4].

У діяльності різних суб'єктів державного управління у сфері економіки доводиться обробляти великий потік інформації, значна частка в цьому процесі належить економіко-правовій інформації. Це зумовлює необхідність формування міжгалузевих комплексних науково-практичних напрямків, який можна умовно визначити як економіко-правову інформатику, а також як правову інформатику, що розвивається під впливом інформатизації економіки нашої країни [3, с. 33].

Складність економіко-правових процесів зумовлена залежністю суб'єктів господарювання, множини інформаційних ресурсів, відповідних баз даних та інших складових, що утворюють систему знань з економіко-правової інформатики від особливостей сфери діяльності. Як відомо, інформаційні

ресурси мають різноманітну специфічну галузеву структуру та розгалуженість залежно від сфер господарської діяльності, зокрема такої, що спрямована на одержання прибутку, необхідності сплати податків та інших загальнообов'язкових платежів до бюджету [4, с. 132]. Аналіз останніх досліджень і публікацій [5; 6; 7; 8; 9] свідчить, що створення сучасної ефективно діючої підсистеми економіко-правового адміністрування суб'єктів господарювання в умовах швидкої зміни економічних чинників, зокрема публічного нормативно-правового регулювання, можливе лише за умови комплексного використання передових комп'ютерних інформаційних технологій. Саме вони мають забезпечити можливість застосування потужного аналітичного апарату для ефективного обслуговування підтримки прийняття рішень в поточній діяльності як державних органів, так і суб'єктів господарювання, а також здійснення ними узгодженої за інтересами стратегічної й тактичної фінансової діяльності.

В українській науковій літературі досліджувалися окремі аспекти інформаційного забезпечення господарської діяльності, зокрема інформаційне забезпечення аналітичної діяльності в управлінні підприємством; системи оперативного управління; забезпечення аналізу господарської діяльності; розвитку підприємницької діяльності тощо.

Не вирішеною раніше частиною загальних проблем є формування теоретичних засад такого напрямку правової інформатики як економіко-правова інформатика в контексті організаційно-правового аспекту концептуальних питань інтеграції інформаційного забезпечення суб'єктів господарювання.

Мета статті – розглянути проблематику на базі положень щодо формування інтегрованої комп'ютерної системи інформаційно-аналітичного забезпечення підтримки прийняття економічних рішень відповідними органами державного управління всіх рівнів та суб'єктами господарювання, фінансового моніторингу, автоматизації фінансової звітності та податкового планування на засадах інформатизації відносин в умовах побудови інформаційного суспільства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи проблеми конкуренції соціальних структур, комп'ютерні інформаційно-аналітичні системи підтримки прийняття рішень, особливо їх фінансово-економічні інструменти, мають зміст комерційної, підприємницької таємниці, тому не піддаються одноразовому публічному дослідженню на засадах системного підходу. Це зумовлено ще й тим, що, наприклад, такий елемент інформаційної системи як планування економічної сторони в роботі суб'єктів господарювання в межах чинного законодавства створюється на принципі конфлікту інтересів суб'єктів господарювання та окремих представників державних органів.

Більшість законотворчих господарників, не бажаючи порушувати закони і, разом із тим, прагнучи уникнути непродуктивних витрат, застосовують такий інститут приватного

права, який набув умовної назви «обхід закону», за яким обираються такі фінансові інструменти в межах чинного законодавства країни, які дозволяють найбільш ефективно вести господарську (підприємницьку) діяльність. Водночас, якщо таких інструментів не знайдено, то дуже часто приймається рішення стосовно виводу бізнесу в «тінь» або за межі митної території України – в офшорні зони.

Можливість вирішення зазначеної проблеми вбачаємо у створенні інформаційно-аналітичних структур, що укомплектовуються економістами, юристами та іншими фахівцями, які володіють методологією прикладного системного аналізу економічної сфери з використанням комп'ютерних технологій. Однак сьогодні таку «розкіш» можуть собі дозволити лише представники великого бізнесу. Усі решта змушені звертатися до різних консалтингових структур [10, с. 146–149].

На цьому етапі розвитку інформаційних технологій вплив ефективного інформаційного забезпечення на економічний розвиток важко переоцінити. Конкурентоспроможність економіки серед іншого обумовлюється й ступенем використання досягнень інформаційних технологій у сфері здійснення господарської діяльності.

Як свідчить досвід Європейського Союзу (далі – ЄС), органи державної влади приділяють значну увагу розвитку та інтеграції інформаційного забезпечення підприємницької діяльності, ставлячи інформаційну складову поряд з іншими важливими факторами для розвитку бізнесу та покращення інвестиційного клімату країни.

На рівні окремих держав – членів ЄС, зокрема, у доповіді Міністерства економіки Республіки Польща «Підприємництво у Польщі» виділено вплив інформаційного забезпечення господарської діяльності на розвиток економіки загалом та вказано, що “the ICT infrastructure has an influence on the competitiveness of the enterprises, among other things, through the improvement of the communication process, reduction of transaction costs and access to new selling markets”. («Інфраструктура ІКТ (інформаційних комп'ютерних технологій) впливає, насамперед, на конкурентоспроможність підприємств через покращення процесу комунікації, зменшення транзакційних витрат та доступу до нових ринків збуту») [11].

У європейській науковій літературі вплив інформаційних технологій на діяльність суб'єктів господарювання розглядається через “making efficient the channels of distribution, intensifying the collaboration and partnerships, by a rapid pace of financial transactions, by achieving more dynamic and transparent processes, ICT can speed up the flow of products and services”. («Створення ефективних каналів розподілу, інтенсифікації співпраці та партнерських відносин за допомогою швидких темпів фінансових операцій шляхом досягнення більш динамічних та прозорих процесів, у зв'язку з чим ІКТ можуть прискорити потік продуктів і послуг») [12, с. 513].

Інформаційна інфраструктура господарської діяльності в Україні має фрагментарний характер та не відповідає запитам суб'єктів господарювання, які існують, а на рівні державної політики немає чіткого бачення вирішення цієї проблеми. Для формування стратегії інтеграції інформаційного забезпечення господарської діяльності важливим є виділення основних напрямів такого реформування.

Статтею 18 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого й середнього підприємництва в Україні» [13] одним із шляхів надання інформаційної державної підтримки для

суб'єктів малого й середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого й середнього підприємництва визначено «створення та забезпечення функціонування державних, регіональних і місцевих інформаційних систем, інформаційно-телекомунікаційних мереж, сприяння започаткуванню підприємницької діяльності за допомогою мережі Інтернет».

Серед основних досягнень щодо використання інформаційних технологій у сфері господарської діяльності в Україні варто вказати такі: прийняття Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 року № 675-VIII, Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг» від 03.11.2016 року № 1724-VIII, завдяки чому закріплено правове регулювання укладання правочинів в електронній формі; підписання Меморандуму про співпрацю між Державним агентством із питань електронного урядування та Компанією “Bitfury”, спрямованого на розвиток в Україні технології “blockchain”, прийняття Указу Президента України «Про забезпечення умов для впровадження системи рухомого (мобільного) зв'язку четвертого покоління» від 21.07.2015 року № 445/2015 та Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Національної таблиці розподілу смуг радіочастот України та Плану використання радіочастотного ресурсу України» від 14.02.2017 року № 367 щодо використання в Україні технології LTE-Advanced (4G).

Окрім того, варто згадати про запровадження в Україні системи «Електронний суд», що забезпечує отримання судових документів та інформації в електронній формі; надання електронних адміністративних послуг, зокрема щодо реєстрації бізнесу через «Кабінет електронних сервісів», запровадження електронної системи публічних закупівель «ProZorro» та ін. Зазначені ініціативи загалом вплинули на підвищення позицій України в міжнародному рейтингу Doing Business-2017, однак 80-те місце, яке посідає Україна серед 190 країн світу, свідчить про наявність багатьох аспектів, що потребують удосконалення, зокрема в контексті інформаційного забезпечення господарської діяльності [14].

Інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання має охоплювати такі основні аспекти управління цією діяльністю: планування господарської діяльності, зокрема стратегічне планування, його організацію (постачання, виробництво, збут продукції тощо), фінансовий облік та аудит, економічний аналіз і контроль, а також забезпечення їхнього ефективного взаємозв'язку.

За відсутності необхідних фінансових ресурсів малий та середній бізнес найчастіше має проблеми у запровадженні в підприємницьку діяльність сучасних інформаційних технологій. Створення інформаційних платформ, спрямованих на удосконалення інформаційного забезпечення малого та середнього бізнесу об'єктивується, насамперед, через ERP-системи (Enterprise Resource Planning Systems) із відкритим вихідним кодом, які є безкоштовними та які дають можливість пристосувати таку систему до потреб конкретного суб'єкта господарювання, що є менш витратним, ніж розроблення ERP-системи за кошти суб'єктів господарювання.

За загальним правилом ERP-системи повинні забезпечувати досягнення функцій управління проектами (планування господарської діяльності), я постачанням та запасами, виробництвом, фінансами та бухгалтерським обліком, бізнес-процесами, здійснення аналізу господарської діяльності та взаємовідносин зі споживачами [15].

Зважаючи на поширеність електронної комерції, особливо у сфері малого та середнього бізнесу, окремі інформаційні платформи пропонують шаблонні конструктори для написання веб-сайтів, зокрема у вигляді Інтернет-магазину, що скорочує витрати та спрощує започаткування нового бізнесу. Водночас європейський досвід свідчить про позитивний ефект від державної підтримки для таких ініціатив і створення інформаційних платформ для комунікації між дрібними суб'єктами господарювання та їхніми потенційними клієнтами, особливо у сфері торгівлі та надання послуг. Зокрема, за ініціативи Уряду Польщі запрацювала безкоштовна платформа для розміщення оголошень про надання побутових послуг населенню, що активно використовується суб'єктами малого підприємництва, які не мають достатнього стартового капіталу для створення власного веб-сайту та його рекламування.

Окремим аспектом розвитку інформаційного забезпечення господарської діяльності, на який варто звернути увагу, є створення необхідних умов для високого рівня інформаційної безпеки суб'єктів господарювання. Також важливою складовою інформаційного забезпечення господарської діяльності у XXI сторіччі є можливість юридичної захисту від незаконного отримання комерційної інформації щодо суб'єктів господарювання третіми особами.

Так, у наш час інформація стала товаром, до того ж деяка має особливо значну комерційну цінність. Власники такої інформації досить часто вживають заходів щодо збереження її секретності з метою подальшого використання в підприємницькій діяльності або надання іншим особам на оплатній основі. Тобто вони не зацікавлені в тому, щоб така комерційна інформація була отримана іншими особами без їхньої згоди. Юридичні механізми захисту від незаконного отримання та поширення комерційної інформації закріплені в міжнародних угодах та національному законодавстві України.

Так, відповідно до статті 39 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – Угода ТРІПС) під час забезпечення ефективного захисту проти недобросовісної конкуренції, що передбачено Статтею 10-bis Паризької конвенції (1967), необхідно надавати захист нерозголошуваної інформації згідно з параграфом 2, а також даних, що надаються Урядом та урядовим установам згідно з параграфом 3 [16, с. 174].

Фізичні та юридичні особи повинні мати можливість перешкодити тому, щоб інформація, яка законно знаходиться під їхнім контролем, розголошувалась, збиралась або використовувалась іншими особами без їхньої згоди таким способом, який суперечить чесній комерційній практиці.

У національному законодавстві норми щодо правової охорони містяться в низці нормативно-правових актів.

Так, стаття 505 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України передбачає такий об'єкт права інтелектуальної власності як комерційна таємниця. Відповідно до вказаної статті комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною тому, що вона повністю або частково є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить. У зв'язку з цим вона має комерційну цінність та є предметом адекватних заходів, за умов обставин, що виникають, щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Указане визначення комерційної таємниці відповідає критеріям охорони нерозголошуваної інформації, які закріплені у статті 39 Угоди ТРІПС.

Такими критеріями є секретність інформації; комерційна цінність інформації; вживання власником інформації необхідних заходів із метою збереження її секретності.

Визначення комерційної таємниці також закріплено у статті 36 Господарського кодексу (далі – ГК) України, відповідно до якої відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею і розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад й обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їхнього захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону.

Аналіз статті 505 ЦК України та статті 36 ГК України дає підстави стверджувати, що вказані нормативно-правові акти мають різні підходи стосовно визначення поняття комерційної таємниці, що створює невизначеність у правовому регулюванні цих відносин. Отже, важливою є уніфікація визначень комерційної таємниці, які містяться в ЦК України та ГК України. До того ж, на наш погляд, доцільним є використання підходу до розуміння комерційної таємниці, який міститься в статті 39 Угоди ТРІПС та був втілений у статті 505 ЦК України.

Окрім того, законодавство України передбачає можливість охорони комерційно цінної нерозкритої інформації в правовому режимі конфіденційності. Так, згідно зі статтею 20 Закону України «Про інформацію» за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та з обмеженим доступом.

Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.

Конфіденційною вважається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (стаття 21 Закону України «Про інформацію»).

Схоже визначення конфіденційної інформації міститься у статті 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації». Отже, наведені правові норми надають суб'єктам приватного права можливість обмежити доступ третіх осіб до належної їм комерційно-цінної нерозкритої інформації. У цьому аспекті варто зазначити, що Закон України «Про інформацію», який можна вважати системним нормативно-правовим актом у сфері правового регулювання інформаційних відносин, взагалі не згадує про такий вид нерозкритої інформації як комерційна таємниця. Хоча ЦК України та ГК України не передбачають такого виду охоронюваної інформації як конфіденційна інформація. Указана ситуація ускладнює встановлення співвідношення юридичних категорій «комерційна таємниця» й «конфіденційна інформація» та прав, які виникають на певний вид нерозкритої інформації.

Висновки. Спираючись на аналіз положень статті 505 ЦК України та статті 21 Закону України «Про інформацію», можна дійти висновку, що інтеграція інформаційного забезпечення суб'єктів господарювання носить фрагментарний характер та не відповідає запитам суб'єктів господарювання, які існують, а на рівні державної політики немає чіткого бачення вирішення цієї проблеми. Для формування стратегії інтеграції інформаційного забезпечення господарської діяльності важливим є виділення основних напрямів такого реформування.

Для вирішення цієї проблеми вважаємо доцільним закріпити в законодавстві України єдину класифікацію всіх видів інформації, які підлягають правовій охороні. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що законодавство України в сфері охорони прав на комерційну таємницю та інші види нерозкритої інформації є несистематизованим та суперечливим. З огляду на це доцільними видаються подальші наукові дослідження щодо захисту інформації суб'єктів господарювання з метою вдосконалення правових норм у цій сфері суспільних відносин.

Література:

1. Войчишин К.С. Створення системи інформаційних ресурсів: Стандартизація і сертифікація – основа інформаційної інфраструктури. Інформаційні технології і системи. 2008. Т. 5. № 1-2. С. 69–83.
2. Курас І.Ф. Інтеграція інформаційних ресурсів – стратегічний напрям забезпечення інформаційних потреб суспільства. Бібліотечний вісник. 2009. № 1. С. 2–6.
3. Пархоменко В.Д. Наукові і організаційні проблеми управління інформаційними ресурсами. Науково-технічна інформація. 2007. № 3. С. 31–36.
4. Рубанець О.М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатин постнекласичних досліджень: монографія. Київ: ПАРАПАН, 2006. 420 с.
5. Узбестер Ф. Теории информационного общества: пер. с англ. М.В.Арапова / под. ред. И.В.Маныхинной. Москва: Аспект-Пресс, 2016. 400 с.
6. Хромченко Л.Г., Панин С.М. Теоретические основы организации информационной деятельности Харьков-Симферополь: МСУ, СВА МСУ, 2016. 503 с.
7. Ващенко Л.О. Інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств в сучасних умовах. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. Кіровоград: КНТУ, 2008. Вип. 14. С. 81–85.
8. Ивахненко С.В. Сучасні інформаційні технології управління підприємством та бухгалтерія: проблеми і виклики. Бухгалтерський облік і аудит. 2006. № 4. С. 52–58.
9. Пушкарь А.И. Теоретико-методологические основы управления информационной деятельностью предприятия. Сучасні проблеми управління підприємствами: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 08–09 листопада 2012 р. Харків: ФОП Александрова К.М., ВД «ІНЖЕК», 2012. С. 38–48.
10. Реслер М.В. Значення обліково-аналітичної інформації в управлінні підприємством. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 3 (37). Ужгород, 2012. С. 146–149.
11. Entrepreneurship in Poland 2015. The Ministry of the Economy of the Republic of Poland. 2015. Access mode: https://www.mr.gov.pl/media/15459/Entrepreneurship_in_Poland_2015.pdf. – Title from the screen.
12. Savulescu C. Dynamics of ICT development in the EU. Procedia Economics and Finance. 2015. № 23. С. 513–520.
13. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 року № 4618-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 3. С. 55.
14. Doing Business 2017: Equal Opportunity for All. World Bank. 2017. <http://www.doingbusiness.org/~media>
15. Ситник В.Ф., Писаревська Т.А. Основи інформаційних систем: навч. посібник, вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2001. 420 с.
16. Рогач І.Ф., Сендзюк М.А., Антонюк В.А., Денісова О.О. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах: навч. посібник для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2001. 324 с.

Нашинец-Наумова А. Ю. Концептуальные вопросы интеграции информационного обеспечения субъектов хозяйствования

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса защиты информации субъектов хозяйствования; анализу экономической сферы прикладной системной методологией с использованием компьютерных технологий у субъектов хозяйствования; подтверждению того, что информационное обеспечение деятельности субъектов хозяйствования должно охватывать все основные аспекты управления этой деятельностью, включая планирование хозяйственной деятельности, в том числе стратегическое планирование; ее организацию (снабжение, производство, сбыт продукции и т.п.), финансовый учет и аудит, экономический анализ и контроль, а также обеспечивать их эффективное взаимосвязь.

Ключевые слова: информационная безопасность, защита информации субъектов хозяйствования, обеспечение информационной безопасности.

Nashynets-Naumova A. Conceptual issues of integration of information support for business entities

Summary. The article is devoted to the research of the issue of information protection of economic entities; methodologies of applied system analysis of the economic sphere are analyzed with the use of computer technologies from business entities; it was confirmed that the information support of business entities should cover all the main aspects of management of this activity, including: economic planning, including strategic planning; its organization (supply, production, sale of products, etc.), financial accounting and audit, economic analysis and control, and ensure their effective interconnection.

Key words: information security, information security of business entities, information security.